

GRØNLANDS SOMMERFUGLEFAUNA OG DENS TIDLIGSTE UDFORSKNING

Af Torben W. Langer

Kendskabet til Grønlands sommerfugleverden er ikke af gammel dato: det har endnu ikke holdt 200-års fødselsdag. Det indledtes, som man kunne forvente det, med Otho Fabricius' *Fauna Groenlandica* (1780), hvori forfatteren omtaler en række arter, der desværre, som det senere skal vises, alle var forkert bestemt, noget der i eklatant grad også senere har været tilfældet netop for de grønlandske sommerfugles vedkommende. I det første århundrede har forfatterne, i øvrigt af gode grunde, henholdt sig til bestemmelser og afbildninger i centraleuropæiske sommerfugleværker og fundet frem til dyr, der så nogenlunde passede med de grønlandske dyr, de havde foran sig. I hine tider tog man det ikke så nøje med mindre forskelle i udseendet, og det foreliggende bestemmelsesstof var ikke særlig pålideligt. Første gang, en sommerfugl fra Grønland blev korrekt navngivet, var i 1836, da franskmændene Lefebvre beskrev en høsommerfugleart samt nogle arktiske natsværmere, hvis artsnavne stadig står som videnskabelig gyldige. Senere har en lang række ekspeditioner hjembragt mere eller mindre tilfældigt indsamlet sommerfuglemateriale fra Grønland, og fundene er blevet offentliggjort mange steder, både i enkeltmeddelelser og i oversigtsarbejder. Det seneste og bedste af dem fremkom i *Meddelelser om Grønland* 159:11, hvor den fremragende sommerfuglekender Niels L. Wolff har givet en fuldstændig oversigt over de arter, der i 1964 kendtes fra Grønland.

Bestanden.

Et ganske påfaldende træk ved Grønlands sommerfuglefauna er det ringe antal arter, der hidtil er konstateret på øen. Når alt kommer til alt, er der tale om et areal på 340.000 km², der er is- og snefrit i sommermånederne. Grønlands sydspids ligger omtrent på højde med Oslo; man kender over 500 forskellige plantearter derfra, og vegetationen er, hvad enhver, der har besøgt Grønland, vil vide, alt andet end sparsom, ikke mindst inde i bunden af de beskyttede fjorde. Set i relation hertil er det aldeles forbavsende, at der kun kendes 41 virkelig hjemmehørende arter + yderligere 8, der har for vane at følge mennesket overalt på Jorden og næppe kan trives i fri natur,

heriblandt det berygtede klædemøl (*Tineola bisselliella*). Yderligere 4 arter er notoriske tilflyvere – selv små sommerfuglearter kan vitterlig flyve over så lange strækninger, hjulpet af kraftige luftstrømninger – og af dem er i hvert fald de tre garanteret ganske ude af stand til at overleve den grønlandske vinter. Dette bringer totalantallet af sommerfuglearter, der gennem tiden er konstateret på Grønland, op på 53, et uhyre ringe antal set f. eks. i forhold til, hvad man har fundet på Skandinaviens nordkalot, på Island, hvor der ganske vist slet ingen dagsommerfugle findes, men til gengæld en række natsværmere, og selv på Færøerne, der så sandelig ikke frembyder særlige gunstige forhold for en sommerfuglebestand. Om Syddanmark tør man slet ikke tale; vi har på vort meget begrænsede område fundet mellem 2.500 og 3.000 forskellige arter.

Jeg bør tilføje, at angivelser af decideret fejlbestemte eller yderst tvivlsomme arter ikke er indregnet i denne opstilling, der kun angiver, hvad vi med sikkerhed véd om Grønlands sommerfugle i dag. At antallet måske kan stige med ganske enkelte arter ved en mere systematisk gennem søgning af de vældige, i sommertiden isfrie områder, er en anden sag; herom vil først fremtiden kunne sige noget definitivt. Tilvæksten må imidlertid nok forudses at falde på de indslæbte arter snarere end på egentlig hjemmehørende; specialister som Wolff mener, at der ikke er større chancer for at finde nye arter af den sidste gruppe.

De arter, der vides at forekomme, hører systematisk hjemme i følgende grupper: dagsommerfugle (6), ugle (15), spindere (1), målere (5), pyralider (8), fjermøl (1), viklere (3) og resten, i alt 14, i forskellige andre af småsommerfuglenes grupper. Inddeler man efter de gængse begreber, kender vi 6 dagsommerfugle, 21 natsværmere og 26 småsommerfugle, populært kaldet „møl“, altså en smuk ligevægt mellem storsommerfugle og småsommerfugle. Den er imidlertid meget påfaldende, når man kender de talmæssige forhold i andre områder, hvor småsommerfuglene normalt er langt talrigere end storsommerfuglene. Den pæne fordeling på 50 % til hver af grupperne kunne tyde på, at der måske kunne være uopdagede småsommerfuglearter på Grønland endnu, og det ville der heller ikke være noget mærkeligt i; alene dyrenes ringe størrelse gør, at de lettere unddrager sig opmærksomheden. Yderligere kan den faktor spille ind, at sommerfugle som bekendt hovedsagelig har deres flyvetid i de lune måneder, og en stor part af dem fanges længere sydpå på kunstigt lys. På Grønland er det dels vanskeligere at lyslokke af praktiske årsager, dels er sommernætterne så lyse, at kunstigt lys må have en væsentlig ringere tiltrækningskraft end på steder, hvor sommernatten er mørkere. Eller sagt med andre ord: man kunne teoretisk forestille sig, at dyrenes positive fototaksi aftog, efterhånden som man kom længere nordpå. Om denne hypotese holder stik, kan jeg ikke vide; den var imidlertid nok værd at efterprøve i praksis.

Otho Fabricius (efter maleri).

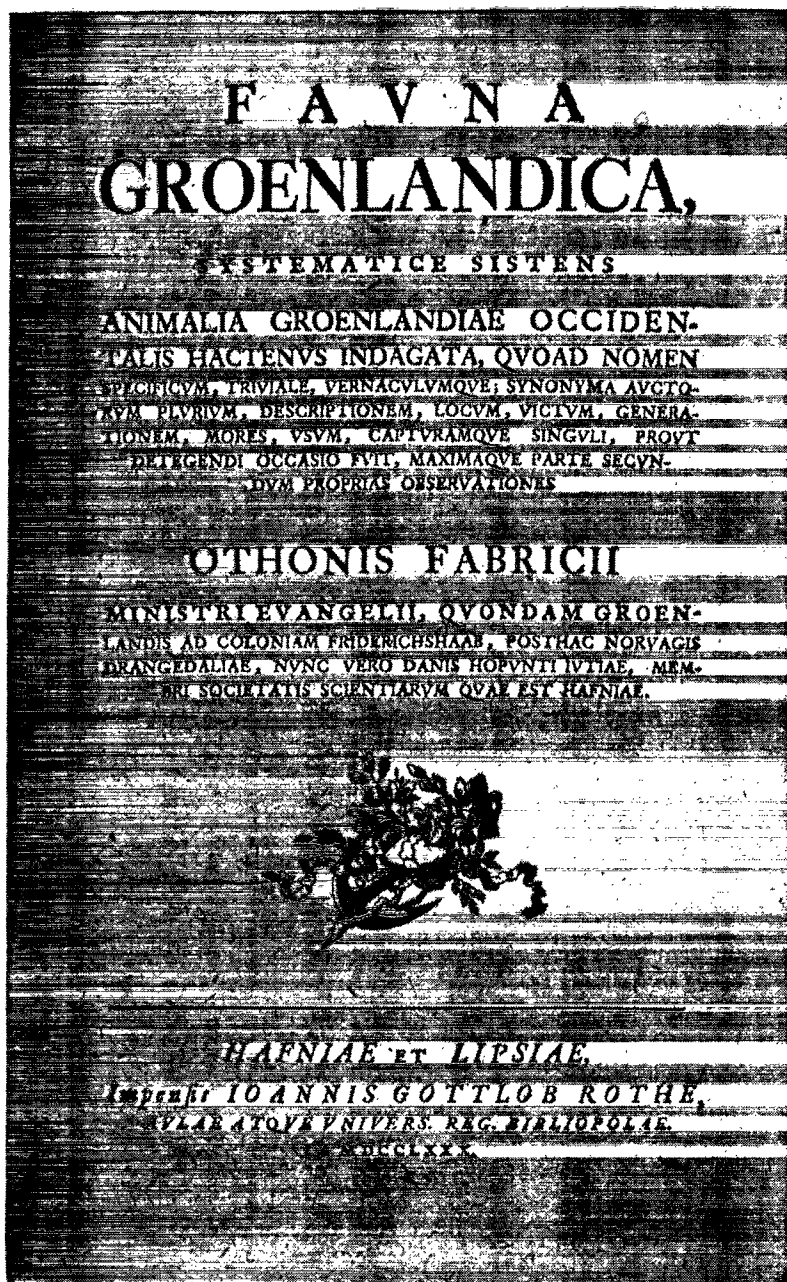

*Hans Egede
(efter stik i Det kgl. Biblioteks billedsamling).*

Det zoogeografiske tilhørsforhold.

Grønland ligger som en kile ned mellem Nordamerika og Europa, og denne geografiske placering har medført adskillig uenighed blandt de lærde. Man inddeler almindeligvis Jorden i en række store faunaområder. Nordamerika ned til det nordlige Meksiko går under navnet det nearktiske område, medens Europa, Nordafrika nord for Sahara og Asien nord for Himalaya, Japan inklusive, kaldes det palæarktiske. Disse to faunaområder, der tilsammen omfatter størsteparten af den nordlige halvkugle, er sommerfuglemæssigt set forholdsvis nært beslægtede, d. v. s. de har en ikke ringe mængde fælles arter, men de er dog samtidig karakteriseret ved hver at rumme sine specielle arter, slægter og i en vis udstrækning endda familier.

Det er ganske logisk, at der har kunnet opstå diskussion om, hvorvidt Grønland måtte anses for at høre til det ene eller det andet af dem eller med andre ord, om øen efter istiderne er blevet koloniseret fra øst eller vest rent zoologisk set. En yderst interessant oversigt herover er givet af Wolff, der påviser, at det nearktiske (nordamerikanske) element i den grønlandske fauna for springhalernes vedkommende opgår til 11 %, for billernes til 25 %, for edderkopperne og deres slægtnings til 36 % og for sommerfuglenes til ikke mindre end 46 %. Det ser altså ud til, at jo større evne dyregrupperne har til at forflytte sig gennem luften, des større bliver procentdelen af nearktiske komponenter. Men det var faktisk også, hvad man umiddelbart kunne

Titelbladet til
Fabricius' skelsættende
værk, som skulle blive
indledningen til
kendskabet til den
grønlandske fauna.

vente. Et enkelt blik på verdenskortet afslører straks forholdet mellem afstandene til det amerikanske og det europæiske kontinent!

En faktor, der i nogen grad er med til at tilsløre forholdet, er, at der forekommer et ikke ubetydeligt antal arter, der er fælles for det nearktiske og det palæarktiske faunaområde, som lige omtalt. Sådanne arter kaldes for holarktiske eller cirkum-

polare. Det drejer sig eksempelvis om så velkendte dagsommerfugle som Admiralen, Tidselsommerfuglen og Søregkåben, og svenskeren Lindroth opregner i sin bog *The Faunal Connection between Europe and North America* (1957) i alt 29 dagsommerfugle, 21 spindere, 46 ugler og 40 målere af denne kategori. Småsommerfuglene tager han slet ikke stilling til, og man må yderligere tage hans talopgivelser med forbehold, idet der i den forløbne halve snes år er konstateret adskilligt flere fælles arter. Jeg kan blot for dagsommerfuglenes vedkommende opregne Apollo-sommerfuglene *Parnassius eversmanni* og *P. phoebus*, Lille ildfugl (*Lycaena phlaeas*), som Lindroth ikke har medregnet, men dog nævnt, de 4 blåfugle *Lycaeides argyrognomon*, *Vacciniina optilete*, *Plebejus glandon* og *Celastrina argiolus*, takvingerne *Nymphalis l-album* og *Clossiana napaea* og randøjet *Oeneis bore*. Da dagsommerfuglearternes antal på begge sider af Atlanten kun opgår til omkring $\frac{1}{10}$ af natsværmerens, kan eksemplet tjene til at vise, hvad det udvidede kendskab til „hinandens“ arter vil kunne tilføje til den fælles liste; der er næppe tvivl om, at det efterhånden vil vise sig at forholde sig ganske lige sådan for natsværmerens vedkommende, for slet ikke at tale om småsommerfuglenes. Det nearktiske og det palæarktiske faunaområde har indtil for geologisk set forholdsvis nylig stået i nær forbindelse med hinanden, og der er yderligere i de seneste århundreder sket en udveksling af tilfældigt indførte sommerfuglearter mellem dem. Det er ofte skadedyr, der ufrivilligt er blevet bragt over Atlanten med skibsladninger, og de har yderligere forhøjet antallet af fælles arter. Det gælder således Lille kålsommerfugl (*Pieris rapae*), der blev indført til Nordamerika for nøjagtig 100 år siden og siden har spredt sig over hele kontinentet, og Kileplethjørnespinderen (*Hyphantria cunea*), der i forbindelse med 2. verdenskrig kom til Ungarn og siden har spredt sig kraftigt i det østlige Central- og Sydeuropa. Indtil videre går prisen dog nok til den i Europa udbredte, ret uskadelige nonneart *Lymantria dispar*, der i Nordamerikas skove har anrettet ødelæggelser for millioner af dollars.

Man skelner undertiden mellem de holarktiske, altså over hele den nordlige halvkugle udbredte, og de såkaldte amfiatlantiske arter, der kun forekommer på begge sider af Atlanterhavet i det østlige Nordamerika og det vestlige Europa. Af denne sidste kategori finder vi på Grønland tre arter, nemlig uglerne *Sympistis lapponica* og *Syngrapha parilis* samt småsommerfuglen *Acleris arctica* Guen. (*boreana* Wolff). Arter, der kun kan betragtes som indslæbte uden at have kunnet få fast fodfæste på det fremmede kontinent, kan ikke medregnes i denne forbindelse. Et typeeksempel på dem er den amerikanske Monark (*Danaus plexippus*), der en del gange er fanget flyvende i enkeltksemplarer fra Norge (men endnu ikke Danmark) til Portugal. At arten i dag er bofast på De kanariske Øer og i Japan, kan man i denne forbindelse se bort fra.

Til venstre *Eurois occulta*, hvis græsædende og undertiden i masser optrædende larve Fabricius omtaler som *Phalena graminis*, Græsuglen. Til højre *Hadena richardsoni*, der optræder i hans liste som *Phalena myrtilli*, som den også i nogen grad minder om. ($1\frac{1}{2} \times$ nat. st.).

De arter, man må se på, er dels de, der har deres vestgrænse i Grønland, dels de, der har deres østgrænse der. Her forholder det sig sådan, at der, stadig ifølge Wolff, er 12 med østgrænse på øen. Heraf kan de to dog eventuelt vise sig at være så nært beslægtede med europæiske arter, at man måske senere vil henregne dem som former til deres europæiske slægtninge. De 12 arter fordeler sig på 5 ugler, 1 spinder, 2 målere og 4 småsommerfugle. Det er værd at bemærke, at der ingen dagsommerfugle forekommer i denne gruppe, så længe man bevæger sig på artsniveau, men det bør understreges, at det hidtil eneste kendte grønlandske eksemplar af Lille ildfugl tydeligt tilhører den arktisk-amerikanske underart ssp. *feildeni*, der ikke forekommer i Europa. Også dette eksemplar peger altså mod vest, idet formen kendes og er beskrevet fra Ellesmere Island.

Hvad de arter angår, der har deres vestgrænse i Grønland, er der kun 5, nemlig 5 småsommerfugle. Der er altså ingen tvivl om, at holder man sig til de rent østlige og rent vestlige komponenter, er det de vestlige, der dominerer stort.

Skal man nærmere bedømme de nævnte tal, må man altså fra det samlede artsantal på 53 forlods trække de 8 arter, der følger mennesket og lever i menneskeboliger, samt de 4 arter, der er rene tilflyvere; tilbage har vi så de 41 arter, der for tiden vides at forekomme fast i Grønland. Trækker vi herfra de 14 holarktiske, der teoretisk set lige så godt kan stamme fra øst som fra vest, bliver der tilbage 27 arter, hvoraf de 3 endda må betragtes som amfiatlantiske. Til rest har vi 25 arter, af hvilke de 12 er nearktiske, altså op mod 50 %, og over for dem tæller de 5 arter med vestgrænse i Grønland ikke så voldsomt, idet de jo kun udgør 20 %. Der kan derfor ikke herske megen tvivl om, at Wolff har ret, når han — i modstrid med, hvad såvel Lindroth som jeg selv tidligere har hævdet — mener, at Grønlands sommerfuglefauna rettelig bør betegnes som overvejende nearktisk og følgelig knytter sig nærmere til det amerikanske end til det europæiske fastland.

Det bør dog retfærdigvis tilføjes, at dersom man betragter hele Grønlands fauna

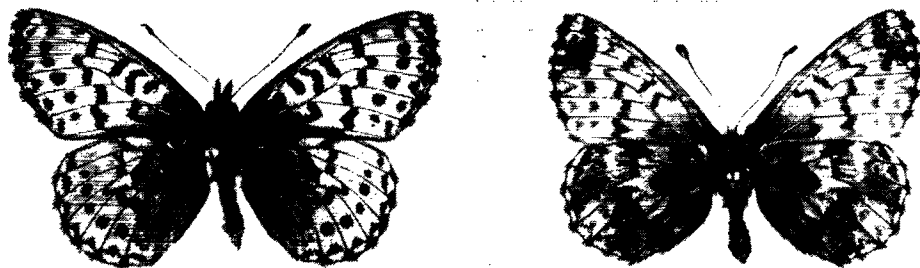
– fuglene, der er lige så mobile som sommerfuglene, viser også nearktisk overvægt – er det ikke så ganske sikkert, at man kan betegne den som overvejende nearktisk. Faktisk ser det ud til, at den groft set må siges at være ca. 50 % holarktisk, 25 % nearktisk og 25 % palæarktisk. Men det er ikke opgaven her at udrede disse intrikate spørgsmål i enkeltheder; der henvises til den omtalte bog af Lindroth, som har foretaget en nøje gennemgang af hele spørgsmålet. Vi kan nøjes med at konkludere, at sommerfuglefaunaen i dag hælder mod vest, og at indvandringen fortrinsvis er sket vestfra. Om grundlaget oprindeligt var europæisk eller amerikansk, kan man ikke sige med sikkerhed.

Sommerfuglefaunaens tidligste udforskning.

Det første sted, man naturligt vil kikke efter, når man skal undersøge, hvor langt tilbage i tiden der findes litterære omtaler af Grønlands sommerfugle, er selvfølgelig Hans Egedes bog fra 1741: Det gamle Grønlands nye Perustration eller Naturel-Historie. I dette morsomme arbejde finder vi mangt og meget om de større dyr, men insekterne har tilsyneladende ikke interesseret den ellers så udmærkede iagttager. Han har i hvert fald ikke omtalt dem i sin egentlige tekst.

Man finder dog sommerfugle omtalt på s. 55 i en fodnote, der i sin helhed omhandler problemet, hvorvidt dyr kan antages at opstå af sig selv – i 1741 et videnskabeligt stridspunkt, der fik mange lærde penne til at gløde, i dag en nærmest lattervækkende kuriositet – omend teksten ikke henvender sig specielt på Grønlands fauna. Egedes ord er imidlertid en så tydelig afspejling af tidens videnskabelige diskussion og røber samtidig den gryende forståelse for forholdet mellem levende og dødt, at jeg ikke nænner ikke at citere hans ord ganske kort:

„Saaledes ser vi og at udaf Dyrenes mist og excrementa adskillige Insecter formeres, hvor iblandt nogle forandrer deres Gestalt, at udaf en lille Orm kand blive et flyvende Diur, saasom Fluer, Skarn-Basser, og de saa kallede Sommer-Fugle, og flere“.

Glossiana chariclea, uden tvivl den art, Fabricius omtaler som *Papilio tullia*. Billedet til højre viser tydeligt det takkede bånd over bagvingundersiden. ($1\frac{1}{2} \times$ nat. st.).

I 1741 var ordet sommerfugl endnu ikke så fast indgroet i sproget, at man kunne anvende det uden et modererende „saa kallede“! Det kan som et sidespring nævnes, at ordet sommerfugl i betydningen dagsommerfugl første gang blev anvendt litterært på dansk af Porsius i 1594; som fællesbetegnelse for ordenen *Lepidoptera*, altså samtlige sommerfugle, trængte det først igennem omkring 1750! Men som nævnt, Egede omtaler ingen grønlandske sommerfugle, omend han næppe kan have undgået at se nogle deroppe. De havde ingen økonomisk betydning, var hverken gavnlige eller skadelige for mennesket og derfor ganske uden interesse, et synspunkt der jo så vel kendes den dag i dag. Det blev først en af hans efterfølgere på Grønland, Otho Fabricius, der 40 år senere skulle komme til at interessere sig for denne iøjnefaldende insektgruppe.

Othonis Fabricii Fauna Groenlandica (1781).

Otho Fabricius' fortræffelige, efter tidens skik på latin affattede beskrivelse af Grønlands naturhistorie udkom i København og Leipzig i 1780, ca. 5 år efter, at han havde forladt sit kald i Frederikshåb for at overtage et andet i Drangedal i Norge.

Hans Grønlandsophold havde efter hans egne oplysninger i bogens forord varet i knap 6 år, og han udtrykker sin store forundring over, hvor meget nyt han havde oplevet i sin missionærtid deroppe: „Ingen ekskursion foretog jeg uden gevinsten af den ene eller den anden nyopdagelse“, som han siger det på tidens karakteristiske præstelatin. Grev Otto Thott havde pålagt ham at gøre en beskrivelse af områdets natur, og det ser ud til, at Fabricius i sin bagage havde medført Linnés *Systema Naturae* i den nyest tilgængelige udgave, nemlig 12. edition fra 1766. I hvert fald henviser han ustandselig først og fremmest til den i sine beskrivelser, og han nævner udtrykkelig, at den var så at sige hans eneste støtte, idet „naturen ellers var min læremester“. Vel tilbage i Norge har han haft adgang til andre håndbøger, for sommerfuglenes vedkommende såvel Otto Friedrich Müllers *Prodromus zoologiae danicae* (1776), Linnés *Fauna suecica* (1761) – som han muligvis tillige har haft med på Grønland – og Müllers *Fauna Friedrichsdalina* (1764). Disse fire værker dukker op i alle sommerfuglebeskrivelserne foruden to henvisninger til Eggert Olafssens og Bjarne Povelsens „Reise igennem Island, trykt i Soröe 1772“, hvor Fabricius så har fået fingre i denne sjældne lille bog fra.

Fabricius iagttog under sit ophold i alt 9 forskellige sommerfuglearter, som han ved lodder og trisser fik passet ind i de nødtørftige beskrivelser, de dengang eksisterende systematiske værker gav; han undlader dog ikke flere gange at lufte sine tvivl om, hvorvidt hans bestemmelser er korrekte. Og med god grund: ikke een eneste af de 9 arter er korrekt bestemt, selv om man ved en undersøgelse af såvel hans bemærkninger som af kildehenvisningerne meget vel kan begribe, at han simpelthen måtte

tage fejl. Faktisk var ikke en eneste af de observerede sommerfugle hverken Linné eller O. F. Müller bekendt på daværende tidspunkt, og det ville formentlig have set noget storagtigt ud, dersom en hidtil aldeles ukendt, 36-årig præst fra Grønland havde givet sig til at gå i rette med sin samtids største og europæisk berømte autoriteter. Det kan i hvert fald være en del af forklaringen på, at Fabricius pressede sine fangster ind i det allerede forud kendte skema. At hans bog skulle vise sig at blive et gennembrudsværk for den arktiske zoologi og skaffe ham tiltræde til Det kongelige danske Videnskabernes Selskab, kunne han jo ikke vide og vel end ikke håbe, da han fik den udgivet.

Af dagsommerfugle har Fabricius kun iagttaget en enkelt, nemlig nr. 143 i listen, som han anfører som *Papilio tullia*. Han angiver at have fundet den ved „Sullerne“ og larven – tror han da – ved „Kugluiak“. Beskrivelsen af den voksne sommerfugl viser tydeligt, at der er tale om en art af takvingernes familie. Fabricius fortæller udtrykkeligt, at dyret holder sine svagt udviklede forben trukket op under kroppen og derfor, som han siger, „må betragtes som firebenet“. Men O. F. Müllers *tullia*, der er originalbeskrevet i *Fauna Friedrichsdalina* fra omegnen af Frederiksdal ved Furesøen, er et randøje og har ikke reducerede forben. Det, der har fået Fabricius til at slå ned på *tullia*, fremgår af en fodnote. Müllers beskrivelse nævner, at *tullia* på bagvingeundersiden har et bølget bånd, og Fabricius' sommerfugl har her et trespidset, hvidt tværbånd. Fodnoten siger: „Dette bånd holder jeg for Müllers bølgede bånd; hvis jeg heri fejler, kan jeg ikke få sommerfuglen til at passe, og den er så uden tvivl hidtil ukendt“. Fodnoter har aldrig været så forpligtende som hovedteksten; Fabricius ser ud til at have været klar over, at han havde noget nyt for sig, men har sikkert ikke ønsket at risikere klammeri med autoriteterne på området.

Ud fra hele beskrivelsen fremgår det, at den art, han har fanget, er en arktisk perlemorsommerfugl, som i dag kendes under navnet *Clossiana chariclea*; hermed stemmer både de senere fundsteder og hans oplysning om, at den forekommer i bunden af fjordene på plantedækkede områder langs bække i juli og er sjælden. Havde

Til venstre det eneste eksemplar af den arktisk-nordamerikanske form af Lille ildfugl (*Lycæna phlæas* ssp. *feildenii*), der hidtil kendes fra Grønland (Qânâq 1941). Til højre *Caradrina quadrangula*, formentlig den art, Fabricius omtaler som *Phalæna lucernea*. ($1\frac{1}{2} \times$ nat. st.).

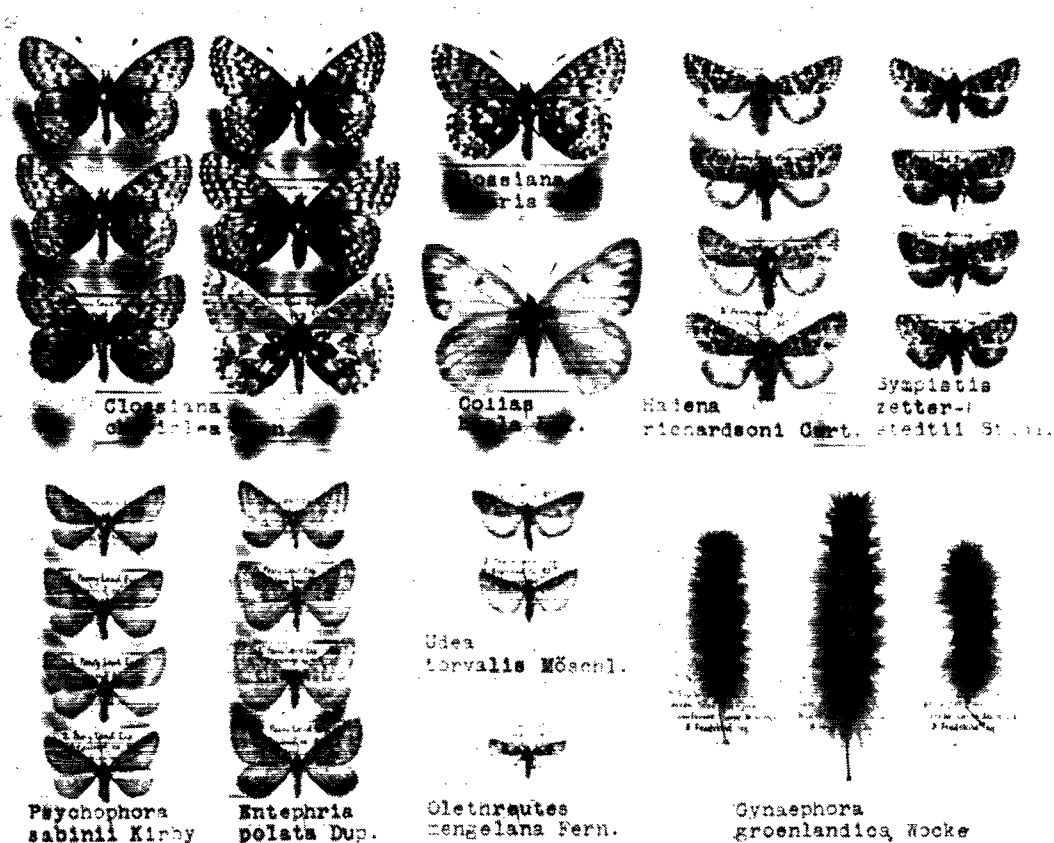
han erkendt den som ny for videnskaben og givet den navn, ville det have stået som videnskabeligt gyldigt i dag. *chariclea* blev først navngivet af Schneider i 1794 efter arktiske eksemplarer.

Højst ejendommeligt kan det virke, at *chariclea*, der altså ifølge hans egne iagttagelser er sjælden, er den eneste dagsommerfugl, han omtaler; man kunne umiddelbart have forventet, at han tillige var løbet på høsommerfuglen *Colias hecla*, der må være den, der er dækket af en af hans egne henvisninger under *tullia*, nemlig til David Crantz' *Historie von Grönland* (1770) som *Gebbe Schmetterling* (sic). Crantz' originaltekst lyder: „Jeg har set et par gule sommerfugle, men ingen larver.“ Den eneste gule sommerfugl er *hecla*; *chariclea* kan højst betegnes som gulbrun, med nogen velvilje; *hecla* forekommer dog ikke ved selve Frederikshåb.

Den næste art, nr. 144, er *Phalaena graminis*, vor almindelige Græsugle med den iøjnefaldende forvingetegning. For dens vedkommende angiver Fabricius den ordrette originalbeskrivelse, men tilføjer derpå: „Jeg har kun set denne arts sorte, smukt sribede larve. Den opåd i store masser 1770 alt græs i den såkaldte Angmassivik-bugt og i den nordlige del af kolonien Frederikshåb. Da alt var afædt, styrtede de (d. v. s. larverne) sig i havet eller andre nærliggende vande. Grønlænderne, der ikke kan fordrage dem, fordi de trænger ind i deres hytter for at forvandle sig, prøver at jage dem bort ved at sætte ild til græsset, der for dem ingen nytte er til“.

Skulle Fabricius virkelig have iagttaget larver af *graminis*, ville det have været både første og sidste gang, denne natsværmer var observeret på Grønland. Men hans fejltagelse hører til de yderst tilgivelige, for *graminis*-larven har virkelig stor ydre lighed med larven af den ugle, der i virkeligheden er tale om, nemlig den langt større *Eurois occulta*, der er udbredt i Grønland, og hvis larve undertiden har optrådt i uhyre mængder i det sydlige og det sydvestlige. Det er endda muligvis den, der indirekte bærer ansvaret for, at nordboerne uddøde på Grønland, som jeg har redegjort for det i bogen *Sjove ting om sommerfugle* (1958), s. 65. Så selv om *graminis* er kendt fra Island, er der dog en altovervejende sandsynlighed for, at det er *occulta*, der skjuler sig bag Fabricius' beskrivelse.

Vanskeligere stiller det sig straks med hans næste art, nr. 145: *Phalæna lucerneæ*, som Fabricius sammenstiller med den af Olafsson og Povelsen nævnte islandske *Liosfluga*, et navn, der uden tvivl er en direkte oversættelse af det latinske *lucerneæ*. Om denne sommerfugl meddeler Fabricius – foruden Linnés beskrivelse – kun, at den „findes i huse, ikke særlig almindelig“. Når man betænker, hvilket antal af de i dag kendte grønlandske natsværmere der er fanget i huse, hvorhen de enten må være blevet lokket af lyset eller af den blidere temperatur, er det morsomt at se, at det samme skete allerede for 200 år siden. Der kan næppe være megen tvivl om, at det i realiteten drejer sig om uglen *Caradrina quadrangula*, som Zetterstedt originalbe-

Et sommerudbytte af grønlandske sommerfugle. (Fredskild fot.).

skrev i 1840 netop efter grønlandske eksemplarer. *quadrangula* er udbredt fra Canada over det sydvestlige Grønland mellem Julianehåb og Umanak til Island, men er ellers ikke kendt fra Europa og dermed et typisk nearktisk element i den grønlandske fauna. *lucernea*, der har en tendens til at blive mørkere nordpå, er kendt fra Europas bjergkæder og Skandinavien, i Sverige således fra Skåne til det sydlige Västerbotten – men ikke fra Danmark, da den holder til i fjeldområder.

Nr. 146 er *Phalæna brassicæ*, Kåluglen. Om den skriver Fabricius ganske ærligt: „Ang. beskrivelser, se i *Fauna Suecica*. Mit eksemplar havde hvide pletter og hvide vingekanter. Et enkelt eksemplar har jeg antruffet i min bolig; jeg er derfor usikker på, hvor den hører hjemme, og den er måske blevet indført fra min have med kål.“

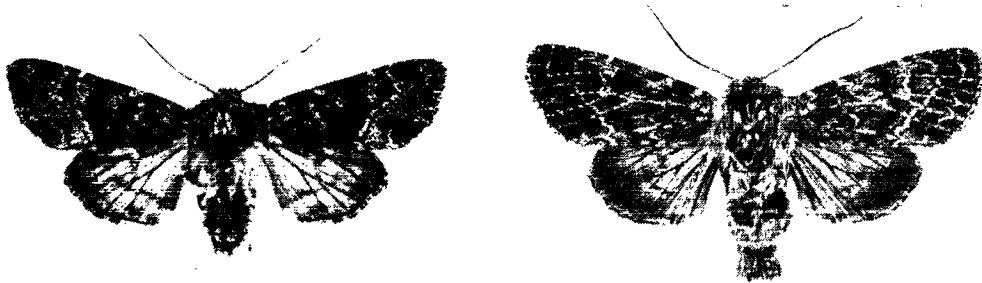
Denne kålugle er en hård nød at knække, idet der vitterlig på Grønland forekommer et par ugler, der udmærket kan passe ind i Linnés beskrivelse. De to arter, der kommer nærmest, er *Eumichtis sommeri* og *Apamea exulis*. Det er sandsynligvis en af dem, Fabricius har fundet, men hvilken er det umuligt at sige, da eksemplaret ikke

eksisterer længere. Hans hypotese om, at en kålugle skulle være kommet ind i huset med kål fra haven, er ikke meget sandsynlig, især ikke, fordi der ligger en lang række findesteder for de to nævnte arter netop på strækningen mellem ca. 60° og 70° i Vestgrønland. Vi får nok til evig tid lade stå hen, hvad det egentlig var, Fabricius fandt i sit hus, og nøjes med at konstatere, at Kåluglen var det næppe.

Hvad Fabricius' nr. 147, *Phalæna myrtilli*, angår, er alle senere forfattere enige. *myrtilli* i vor forstand kan det ikke være, og hans beskrivelse „... med grå, hvidplettede vinger, bagvingerne fortil hvide, bagtil sorte“ tyder klart hen i retning af den art, der kendes under navnet *Hadena richardsoni*. Af yderligere oplysninger giver Fabricius kun, at „jeg har antruffet nogle få på Mosebølle.“ Eftertidens sikkerhed synes at gå tilbage til vor store zoolog I. C. Schiødte, der i sit sommerfugletillæg til Rinks *Grønland geographisk og statistisk beskrevet* (1857) anfører den af Lefebvre 1836 beskrevne *Anarta algida* som „rimeligviis Fabricii *Phalæna myrtilli* ... og en af de i størst Mængde forekommende Arter.“ *algida* er den art, vi nu kalder *richardsoni*. Strengt taget kunne man i dag foreslå adskillige andre arter som mulige. Der er nemlig flere, der har mørk kant på en ellers hvidlig bagvinge og er grå med hvide pletter; men deres forekomst passer mindre godt end netop *richardsoni*'s. Det morsomste ved Fabricius' beskrivelse er imidlertid hans anvendelse af de latinske gloser *antice* og *postice*. De peger nemlig tydeligt hen på den måde, man for 200 år siden behandlede indfangede sommerfugle på. Man satte dem op uden at brede vingerne ud, som man gør det i dag, hvor forvingens bagkant anbringes vinkelret på kropsaksen. I gamle dage lod man dyrene sidde med vingerne bagudrettede, som dyrene normalt holder dem, når de er døde en naturlig død eller blevet aflivet, og derved bliver vingens roddel *antice*, d. v. s. fortil, og sømmen *postice*, altså bagtil. Der ligger en stump zoologisk kulturhistorie i disse udtryk!

Nr. 148, *Phalæna depuncta*, er den dag i dag et uløst problem. Fabricius' beskrivelse siger, at den har grålige vinger med sortagtige sømpletter og en af punkter bestående stribe bagtil. Han tilføjer yderligere for egen regning – selve artsbeskrivelsen er Linnés – at „den sorte plet under vingerne har jeg ikke bemærket; det øvrige stemmer overens med *Fauna Suecica*.“

Ingen af de senere behandlere af Grønlands sommerfuglefauna har endnu vovet at byde på, hvad Fabricius har haft for øje; man indskrænker sig til at fastslå, at dyret sikkert er urigtigt bestemt. Det er vist klogt nok; den art, der i dag går under navnet *depuncta* L. er nemlig snarest brunlig, den har ikke sortagtige sømpletter, men sorte pletter i rodfeltet, og hvad den punkterede linie angår, kniber det stærkt med at finde den. Vi har altså ingen hjælp af den sommerfugl, vi kalder *depuncta*, og som næppe kan være den, Linné beskrev i 1761. Kun hvis man kunne opfatte det latinske *postice* i betydningen „i rodfeltet“, kunne man forene beskrivelsen så nogenlunde

Til venstre *Eumichtis sommeri*, til højre *Apamea exulis*. Hvilken af disse to arter, der gemmer sig bag Fabricius' *Phalæna brassicæ*, Kåluglen, er det næppe muligt at afgøre i dag, men en af dem må det givet være. ($1\frac{1}{2} \times$ nat. st.).

med vore dages *depuncta*. Dette er et fænomen, man gang på gang kommer ud for, når man sammenholder Linnés originalbeskrivelser med de arter, der i vor tid går under hans navne. Der er ikke helt få tilfælde, hvor beskrivelse og dyr tydeligvis intet har med hinanden at gøre. Og årsagen: manglende kendskab til 1700-tallets zoologiske latin hos senere forskere!

Men vi er altså ilde stillet, hvad de på Grønland forekommende arter angår, for ingen af dem, vi i dag kender som ægte grønlandske, har nogen punkteret eller blot usammenhængende række sorte pletter i rodfeltet. Det eneste dyr, der med lidt god vilje kan passes ind i Fabricius' beskrivelse: grålig, med mørke sømpletter og en i punkter opløst linie over bagvingen – det kan *postica* nemlig sprogligt set også godt betyde – er en lys form af *Eumichtis sommeri*, svarende nogenlunde til det i *Meddelelser om Grønland* 159: 11, pl. 3, fig. 4 afbildede eksemplar. Jeg må dog understrege, at dette er en ren hypotese; noget bevis kan man ikke føre for, hvad det var, Fabricius havde til hensigt at beskrive.

Efter uglerne går Fabricius over til den gruppe, vi i dag kalder målerne, og her anfører han to arter, af hvilke ingen forekommer i Grønland. Det drejer sig om nr. 149, *Phalæna tristata*, om hvilken vi får at vide, at den har helt sorte vinger, der er prikket med hvidt, med to hvide tværbånd med sorte prikker. Den lever på dværgbirk og andre buske og er forholdsvis talrig. Hvad nr. 150, *Phalæna hastata*, angår, er den eneste forskel i beskrivelsen, at de to tværbånd er uden prikker og spids-tandede. I bemærkningen hertil anfører Fabricius, at den forekommer talrigt i juni og juli på græsklædte steder og på bjerglavarter sammen med den foregående, som den ligner bortset fra, at den er større.

Takket være bemærkningen om den sidste art kan vi med rimelig sikkerhed fastslå, at hans *tristata* må være den art, der nu kendes under navnet *Eupithecia gelidata*, og den anden må være *Entephria polata*. Begge disse arter forekommer i hans gamle distrikt omkring Frederikshåb, og beskrivelserne passer så nogenlunde med de faktiske forhold.

Til venstre *Entephria polata*, Fabricius' *Phalæna tristata*. I midten dværgmåleren *Eupithecia gelidata*, Fabricius' *Phalæna hastata*. Dyret til højre er den sjældne form af *Acleris arcticana* (*boreana* Wolff), der efter forf.'s mening må være den hidtil uidentificerede *Phalæna uncana* i Fabricius' arbejde. ($1\frac{1}{2} \times$ nat. st.).

Den sidste art, Fabricius anfører, har også voldt eftertiden store vanskeligheder. Han angiver, at den er en *Phalæna Tortrix*, altså et medlem af viklernes store gruppe, og bestemmer dyret som *Phalæna uncana*. Den lever ifølge ham mellem buske ved bredderne af småbække. Selve beskrivelsen af dyrets udseende er højst påfaldende og lyder: „. . . med mørke vinger, hvis søm er hvidlig, på midten med en buet, hvid gren, der skyder sig indad.“

Også denne art har man senere givet op overfor, trods den meget karakteristiske beskrivelse; der skulle faktisk ikke være meget at tage fejl af her. Det kan imidlertid meget vel skyldes, at man ikke i det følgende hundrede år har kendt noget eksemplar, der stemte overens med Fabricius' beskrivelse og kunne forekomme i Grønland. Det gør vi faktisk i dag, idet der efter min mening kun kan være tale om et eksemplar af *Acleris arcticana* Guen., afbildet under navnet *A. boreana* Wolff i *Meddelelser om Grønland* 159:11, pl. 5, fig. 10. Dette dyr kommer ganske nær på Fabricius' beskrivelse, og jeg anser det for meget sandsynligt, at det faktisk må have været denne højst karakteristiske form, Fabricius har haft for sig, da han i mangel af bedre placerede den under betegnelsen *uncana*. Bevises kan det naturligvis som sædvanlig ikke, men hans omtale af den hvide, buede streg, der udgår fra vingesømmen og strækker sig ind mod roden, tyder stærkt i den retning.

Hermed er så de første sommerfugle, der på forsvarlig måde er omtalt fra Grønland, gennemgået. Ingen af dem blev korrekt bestemt, men det kan ikke forringe Fabricius' store fortjeneste ved at være den første, der viste interesse for og prøvede at give en systematisk beskrivelse af de sommerfugle, han havde antruffet på Grønland. Mange af hans efterfølgere, helt op i vort århundrede, har begået bestemmelsesfejl af grønlandske sommerfugle, der ikke i det ringeste er mindre grove end hans. Otho Fabricius var en fortræffelig videnskabsmand, der med små midler udrettede store ting for videnskaben, og det var fuldt fortjent, at han som anerkendelse for sin videnskabelige indsats i de dengang så ukendte områder endte sit liv som medlem af Videnskabernes Selskab, doktor og professor samt biskop over Sjælland.